

MUHAMMED ŞABAN KÂMÎ-İ ÂMİDÎ'NİN MİRÂCIYYE'Sİ

Mehmet Sait MERMUTLU

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

msaitmermutlu@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4129-9884>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 01/10/2022, **Accepted / Kabul Tarihi:** 30/12/2022

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1183103>

MUHAMMED ŞABAN KÂMÎ-İ ÂMÎDÎ'NİN MİRÂCIYYE'Sİ

ÖZ

Peygamberimiz'in Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya yolculuğu, oradan da Allah Teâlâ katına çıkarak Mekke'ye geri dönmesi mucizesini genelde didaktik bir tarzda ve müstakil olarak anlatan Mirâciyeler, bazen de Divânlar veya Hz. Peygamber'i konu edinen edebi türler içinde (Na't, Mevlid, Hilye vs.) yer almıştır. Milâdî 9. yüzyıldan itibaren edebiyatımızda manzum/mensur olarak yer almaya başlayan bu eserler, nazım şekli olarak daha çok Kaside ve Mesnevî tarzında yazılmıştır. Çalışmamıza konu olan Mirâciye'nin de içinde bulunduğu Divân 1280(1863) yılında İstanbul'da taşbaskıyla basılıp yayımlanmıştır. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Tahirağa Koleksiyonunda 522/4 numarada kayıtlıdır. Manzum ve mensur olarak 12 eser kaleme almış olan Muhammed Şaban Kâmî Efendi'nin Divânı'nda yer alan *Mirâciyye Esleme'l-Minhâc İla Selleme Evsâfi'l-Mi'râc* başlığıyla Toplam 130 beyit tutarında ve Kaside şeklinde, aruzun Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün vezninde kaleme alınmıştır. Kâmî Efendi eserini yazarken ağdalı denilebilecek bir üslup benimseyerek, Arapça ve Farsça kelimeleri, tamlamalar ve terkipleri sıklıkla kullanmaktan kaçınmamıştır. Nitekim, "Nağam-sâz-ı harîm-i bezm-i hacle Zühre-i zehrâ, Şehen-şâh-ı kerem-fermâ rumûz-âmuz-ı mâ-evhâ, Şehen-şâh-ı serîr lî-ma'allâh mazhar-ı levlâk, O med'uvv-i tcellî-gâh Hazret-i tav'-ı fermân-ber" şeklinde olduğu gibi, bazıları nerdeyse bütün mısraı kaplayan bir terkip hâlinindedir. Eserde mirâciye konusunu içeren genel bilgiler özellikle mucizelerden bir kaç (şakku'l-kamer, gittiği her yerde O'na gölgelik olan bulutlar ve Hz. Ebubekir'le beraber sığındıkları mağara girişine güvercinin yuva yapması) sanatkârane bir üslup içerisinde fakat çok da fazla detaya inilmeden aktarılmıştır. Manzumenin son iki beytini Farsça olarak kaleme aldığı görülen Kâmî'nin zaten Farsça ve Arapça'ya vakıf olduğu bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Mirâcnâme Türü, Kâmî, Divân, Mirâciyye.

THE MIRAJIYYA OF KAMÎ-İ AMİDÎ

ABSTRACT

Mirajiyya, which describe the miracle of our Prophet's journey from the Masjid al-Haram to the Masjid al-Aqsa and from there to Allah and returning to Mecca, generally didactically and independently, sometimes divans or literary genres about our Prophet (Nat, Mevlid, Hilye, etc.) took place. These works, which started to take place as verse/prose in our literature since the 9th century, appear before us in the style of qaside and Mathnawis. The Divan, which includes Mirajiyya, which is the subject of our study, was printed and published in lithography in Istanbul in 1280 (1863). One copy is in the Süleymaniye Library, Tahirağa number 522/4. He wrote 12 works in poetic and prose. Mirajiyya Esleme'l-Minhâc İla Selleme Evsafil-Miraj, which is included in the Divan of Muhammed Saban Kami Efendi, was written in the form of Kaside in the amount of a total of 130 couplets and is in the prosody of the aruz Mefailün Mefa ilün Mefailün. While writing his work, Kami Efendi did not refrain from using Arabic and Persian words, phrases, and combinations frequently, using a style that could be called luscious. In the work, general information on the subject of ascension, especially a few of the miracles (splitting the moon, the clouds that shade him wherever he goes, and the pigeon's nesting at the entrance of the cave where they took shelter with Hz. Ebubekir) are in an artistic style but without going into too much detail transferred. It is known that Kami, who is seen to have written the last two couplets of the poem in Persian, already knew Persian and Arabic languages.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Mirajnama, Kami, Divan Mirajiyya.

GİRİŞ

Birçok mutasavvıf, sanat ve fikir adamı yetiştiren ve önemli medeniyet merkezlerden birisi olan Diyarbakır; fikir adamlılığından mutasavvıflığına, musikîşinâslığından hattatlığına uzanan hayat çizgisi içerisinde Divân'ı ile birlikte yazmış olduğu diğer eserler kadar, yetiştirdiği birçok öğrencisiyle de tasavvufi kimliği yanında müspet ilimler ve estetik sanatlara olan vukufiyetiyle, başta, bulunduğu bölge olmak üzere haklı bir şöhret elde etmiş olan Muhammed Şaban Kâmî'nin de doğup büyüdüğü bir şehirdir.

Muhammed Şaban Kâmî Efendi 15 Şaban 1220/1880 tarihinde Diyarbakır'da doğmuş ve 1301/1884 yılında yine aynı şehirde vefat etmiş çok yönlü kişiliğiyle (mutasavvıf, tarihçi, musikîşinâs ve Divânı olan şair) haklı bir şöhretin sahibi olmuştur.¹

Ali Emirî, “*Esâmî-i Şu 'Arâ-yı Âmid*”de Kâmî'den “Üstad-ı Ekremimiz, İlm ü İrfân ü kemâlât ile mev-sûf-i vücud ve sehâ vü kerem ile nâdirü'l-emsâl ve ma'rufdur (ilim, irfan ve kemâlât ile vasıflanmış, cömertlik ve ikrâmda eşine az rastlanır biri olduğu)”² diye bahsederken, Bursalı Mehmed Tahir de “*Osmanlı Müellifleri*”nde O'nun İçin “Efâdıldan zû-fünûn (en faziletli âlimlerden çeşitli ilim ve fenlere vakıf) bir zât”³ ifadesini kullanır.

“Refik” takma adıyla bazı şiirlere de imza attığını⁴ yine Emirî'den öğrendiğimiz Şaban Kâmî'den Şevket Beysanoğlu ise “Herşeyden evvel şöhretli bir ilim adamı idi. Diyarbakır'da yetişen birçok fikir ve sanat erbabı ilk feyizlerini kendisinden almışlardır. Arap ve Acem dil ve edebiyâtına vakıf olan zâtın her iki dilde de manzum eserleri vardır”⁵ diyerek söz etmiştir. Çeşitli ilimlere vakıf olan Şaban Kâmî'nin ayrıca hat ve mûsikî ilimlerine de meyli vardır.⁶

Kâmî hakkında bilgi veren kaynaklar O'nun Diyarbakır'da vefat ettiği hususunda hemfikirdirler. Ancak vefat tarihi hakkında gerek Bağdatlı İsmail Paşa ve gerekse Mehmed Süreyya yanlış tarih vermişlerdir.⁷ Kâmî'nin vefat tarihini İbnülemin ve Bursalı Mehmed Tahir 1301(1884) olarak bildirirler⁸ ki; doğru tarih de budur.

Kâmî Efendi'nin Divânı'nda yer alan Mirâciyye *Eslime'l-Minhâc İlâ Selleme Evsâfi'l-Mi'râc* Başlığıyla toplam 130 Beyit tutarında ve Kaside şeklinde kaleme alınmış olup, aruzun *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün* veznedir.

Arapça ve Farsça kelimeleri, tamlamaları sıklıkla kullanmaktan kaçınmayan Kâmî'nin eseri ağıdalı sayılabilecek bir üsluba sahiptir. Mirâciyye konusu dahilindeki genel bilgilerin yanında özellikle de Hz. Peygamber'in mucizelerden bazıları sanatkârâne bir takdimle aktarılmıştır.

Genellikle Necm, Kamer ve İsrâ sureleri ağırlıkta ilham alınarak geliştirilen Mirâciyyeler, Kâmî'de gerek iktibas edilen, gerekse telmih yapılan âyet ve sureler olarak oldukça geniş bir yelpaze oluşturur.

Sözkonusu Divân içerisinde kaleme alınmış olan Mirâciyye, incelenmiş, aynı zamanda transkribe edilerek günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

1 Hayatı ve Eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz.: M.Sait Mermutlu, *Diyarbakırlı Muhammed Şaban Kâmî (Hayatı, Eserleri ve Divânı'nın Tahlili)*, (Ankara: Gece Akademi Yayınları, Aralık 2018).

2 Ali Emirî, *Esâmî-i Şu 'arâ-yı Âmid*, (Millet Kütüphanesi, Tarih,781/1), 86/42b.

3 Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c.1 (İstanbul: 1333), 339.

4 “Refik” Muhammed Şaban'ın şiirlerinde kullandığı ilk mahlasıdır; Daha sonra kullandığı ve daha çok şöhret olduğu mahlas “Kâmî”dir. Divânı'nda da Şaban Kâmî olarak kullanmıştır. Ali Emirî bu konuda şunları ifade eder: “Refik, Üstâd-ı ekremimiz Hâfız Mehmed Şa'bân Kâmî Efendi Hazretleri ‘unvân-ı cevânilerinde ittihâz buyurdıkları mahlasdır. Yirmi beş yaşında yani 1245 senesine kadar bu mahlas ile inşâd-ı âsâr ederek muahharan Kâmî mahlas-ı âlisi intihâb buyurmuşlar idi.” (Emirî, *Tezkire-i Şu 'arâ-yı Âmid*, c. 1 (İstanbul: Dersaadet Matbuâ-yı Âmidî, 1328), 309.

5 Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, (İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını, c.2 (1957-1960), 41.

6 “Hattatlığı ve Musikîşinâslığı” Bölümlerinde bilgi verilmiştir.

7 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* de “Evahir-i asr-ı Sultan Abdülmecid Hanîde irtihal etti” ifadesiyle ve *Esmâu'l Müellifîn* de Bağdatlı İsmail Paşa vefat tarihini H.1201 göstererek yanlış yorumlar yapmışlardır.

8 İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, (İstanbul: 1969), 782-783; *Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri*, c. 1 (İstanbul:1333), 339.

1.İNCELEME

Kâmi'nin Mirâciyye'de başvurduğu iktibas âyet ve sureler: Leyl (1.âyet), İsrâ (1.âyet), Hicr (95-96. âyet), Necm (9-10-14.âyet), Şurâ (1-2.âyet), Neml (17.âyet), Kamer (50.âyet), Müddesir (1.âyet), Müzemmil (1.âyet), Şurâ (1.âyet), Tâhâ, Buruc (21-22.âyet) ve telmih âyetler ise: Saffat (142-145.âyet), Yusuf (31. âyet), Necm (17.âyet) olarak sıralanmaktadır. Bunlardan başka Hadisler de manzumede daha çok Hadis-i Kutsilerin iktibas biçimindedir. Ayrıca Divân'da bulunan bazı şiirlerinde de yer yer İsrâ ve Mirâc hadisesinin anlatıldığı veya telmih edildiğine şahit oluruz.

Kâmi manzumenin ilk beytine İsrâ ve Mirâc hadisesinin Kurân-ı Kerim'de zikredilen âyetiyle⁹ başlamaktadır;

*Hoşâ ve 'l-Leyli¹⁰ Şevk-Efzâ ki Şubhane 'llezî Esrâ¹¹
Berât-ı Kâdr-ı tuğrâ'vu nişânı müşg-sâ imla (1)¹²*

Edebi tasvirlerle bezediği anlatımlarında Peygamberimiz'in bazı mucizelerinden bahsedmekte, Şakku'l-Kamer hadisesine değinmektedir:

*O Şekl-i Beyzâvî mühr-i nübüvvet hüccet-i kâti'
Ki itdi Kâdı-ı hikmet Risâlet hatmini imzâ (32)*

*Nübüvvet mührü ketfinde hitâm-ı misk¹³-i ezferdir
O bir burhân-ı kâti'dır Hudâvend eyledi inhâ (33)*

*Şehen-Şâh-ı Risâlet olduğuna iki şahiddir
Dü-nîm oldu meh-i kurşa idüb engüştini îmâ (37)*

Aşağıdaki beyitte ise Hz.Peygamber'i güneşten korumak için gölge olma vazifesi üstlenen bulutla ilgili mucizeyi anlatır:

*Açardı ebr-i hikmet çetr-i kudret fark-ı a'lâda
Güneş dokunmasun zerre Habîb-i Ekrem'e zîrâ (38)*

Mekke'den Medine'ye Hz. Ebubekir ile seyahatları esnasında sığındıkları mağarada müşriklerin şerrinden korunmalarını sağlayan güvercin ve yuvası mucizesi şairimizin mısralarında dillendirilir:

9 “Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”
10 Leyl/1-21: “1. (Ortalığı) bürüdüğü zaman geceye andolsun, 2. Açılıp aydınlandığı zaman gündüze andolsun, 3. Erkeği ve dişiyi yaratana andolsun ki, 4. Şüphesiz sizin çabalarınız elbette çeşit çeşittir.5, 6, 7. Onun için kim (elinde bulunandan) verir, Allah'a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) tasdik ederse, biz onu en kolay olana kolayca iletiriz. 8, 9, 10. Fakat,kim cimrilik eder, kendini Allah'a muhtaç görmez ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) yalanlarsa biz de onu en zor olana kolayca iletiriz.11. Cehenneme yuvarlandığı zaman, malı ona fayda vermez.12. Şüphesiz bize düşen sadece doğru yolu göstermektir.13. Şüphesiz ahiret de dünya da bizimdir.14. Sizi alevler saçan ateşe karşı uyardım.15, 16. O ateşe, ancak yalanlayıp yüz çeviren en bedbaht kimse girer.17, 18. Temizlenmek için malını hayra veren en muttekî (Allah'a karşı gelmekten en çok sakınan) kimse o ateşten uzak tutulacaktır.19, 20. O, hiç kimseye karşılık bekleyerek iyilik yapmaz.(Yaptığı iyiliği) Ancak yüce Rabbinin rızasını istediği için (yapar).21. Elbette kendisi de hoşnut olacaktır”.

11 İsrâ/1: “Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye Kulu muhammed'i bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı ne büyüktür. Hiç şüphesi O hakkıyla işiten ve hakkıyla görendir”

12 Mirâciyye'nin beyit numarasını göstermektedir.

13 Mutaffifin/26: “ O'nun mührü (sonu) misktir”.

Der-i ğāra 'anākīb perde nesc itdi o sâ'atde

Kebüter lāne-zed koydu lāy-ı beyza-ı beyzā (39)

39 beyitte Hz. Muhammed'in Mirâc hadisesiyle zaten Allah'ın indinde sahip olduğu kurbiyeti tartışma götürmeyecek bir gerçeklikle ifade eden şâir, O'nun hususi özellikleri ve mucizelerine yer vermiştir.

Yeter Ey Hāme-i Mu'ciz-beyānım 'acziñ izhār it

Ne mümkün mu'cizāt-ı Muştafā'yı eylemek ihşā (40)

Hz. Muhammed'in özellikleri ve mucizeleri konusunda yetersiz ve aciz olduğunu ifade eden şâir, Mirâc hadisesine döner. Amcakızı Ümmühânî'nin evinde Cebrâil ile başlayan bu hadise, Burâk'la devam edecek, tüm nebilerin önlerinde imamlığı tescil edilerek İsrâfil'in Levh-i Mahfuz'u arzı, Cibril'in Sidretü'l-Münteha'ya kadar eşlik etmesi, Refref emniyetiyle Allah'ın makamına vuslatı anlatılır. Bu anlatım birçok muta-savvıfta olduğu gibi Kâmî de de Vahdet-i vücûd telakkisiyle kaleme alınır.

Tecellî-i Hudāvend-i cihāna mazhariyyetle

Harīm-i vuşlata āgāh olub ol māh-ı istignā

O dem ki nām-ı Aḥmed'den irāde mīm-i maḥv oldu

Bulub yek-rengî-i Vaḥdet Eḥad kaldı vücûd ifnā

Ne in ü an ne var devrān o 'ālem başka 'ālemdir.

Heyülā-yı felek ma'dūm ne ğabrā var ne ḥod şahrā

Ne eflāk-ı anāşır keyfe mā-kān cümlesi nā-būd

Ne mebde' var ne ḥod mī'ād Fenā-Fi'llāhdır zīrā

Bilinmez bī-kem ü bī-keyf mücellā vaḥdet-i mir'āt

Göründü 'ālem-i lāhūt-ı mutlakdan ḥafī ma'nā (97-101)

Zihī demdir Te'ālallāh o yek-rengî-i vaḥdet kim

Sığışmaz 'akla bī-reng-i niyāz u nāz u istigna

O Vaḥdet 'ālemin ancak bilür ma'şūk ile 'Āşık

O hālet kâle gelmez maḥrem olmaz hāme-i mollā (104-105)

Hz.Peygamber'in Mirâcî'nin bedenlen ve ruhen yahut sadece ruhen gerçekleştiği hususu İslâm âlimleri tarafından muhtelif yorumlara sahne olmuşken, bu olayın hem ruhen hem de bedenlen gerçekleşmiş olduğu iki ayrı beyitle Kâmî tarafından ortaya konulmuştur:

İdüb tekmi'l-i Mi'râc'ın rücū' itdi O serv-kaḍ

Hırām u nāz ile cism-i kaḍesde buldu kendin tā (108)

Çıkub cismânî seyr eyle ser-â-ser nüh siphrâni
Aşl-ı vaşla iriş seyren-gehiñdir 'âlem-i bālā (44)

Arş, bütün felekleri çevreleyen, hepsinin üstünde ve yıldızlardan boş kabul edilen, dokuzuncu kat gökteki felekü'l-eflâk, felek-i a'zam veya felek-i atlas dahi denilen yerdir. Arş, sekizinci kat gökte; Arş-ı a'zamın altında bir düzlük olan, Levh-i Mahfûz'un da bulunduğu yer olan kürsî de dokuzuncu kat göktedir. Cebrâil'in mekânı da burası olup ondan öteye geçememiştir. Nitekim Arştan geçen yalnızca Peygamberimiz olmuş ve Mirâc Gecesi'nde Hak Teâlâ ile görüşmüştür.¹⁴

Çoğulu “eflak” olan felek, bir Astronomi terimi olarak “yıldızların döndüğü yer” anlamını taşımakta olup, aynı zamanda gök, gökkubbe ve gökyüzünün ifadesi olan bu kelime, Divân şiirinde çarh, âsûmân, sipihr, gerdûn, fezâ ve semâ kelimelerini de karşılamaktadır. Felek, Dünyayı çevreleyen iç içe dokuz kubbeden meydana gelmiş olup, aynı zamanda yedi kat olarak da tasavvur edilir. Böylece kat kat düşünüldüğünden genellikle “eflâk” diye çoğul şeklinde geçer. Buna bağlı olarak “nüh-felek”, “nüh-kibâb” gibi ifadelerle belirtilir.¹⁵

Kâmi gökyüzünü, eski Astronomi telâkkisiyle ele alıp işlemiştir.

Genellikle Mirâciyye ve Natlarda yer alan, kozmik unsurların ağırlıkta olduğu beyitlerde hâkim konu, Hazret-i Muhammed'in Mirâcı ve etrafında şekillenen gelişmelerdir:

Nüh-eflâk (dokuz felekler); Mirâciyye'de birbirini takip eden beyitler hâlinde, şâirimiz tarafından ismen zikredilmiş ve ait oldukları burçlardaki tesirlerinden söz edilmiştir¹⁶:

Berât-ı leyle-i Cum 'â 'Uṭārid piş-gāhında
İdüb bir 'arz-ı icmālî irādāt ile ser-tā-pā

Alub Şems ü Kamer nūruñ āniñ ḥüsn-i cemālinden
Terennümlerle istikbāl idince Zühre-i zehrā

Alub sâhib-kıranlık miğferin fark-ı tefâhürle
Silâhşörü olub ol dem dilâver Behrem-i behrâ
Çü sidre sāyesinde Müşterî menşür-i kuẓātı
Alınca oldu seccāde-nişîn-i ḥikmete Mollā

Kudūm-i feyz ile şüste kılinca çeşm-i Keyvân 'ı
Nühüsetden rehā oldu o yāver ṭali '-i a 'lā

14 İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 41-42.

15 Cemâl Kurnaz, “Felek”, c.12 (DİA,1995), 303-306.

16 Eski yıldız bilimcilere göre yedi gezegenden Güneş, feleğin ve göğün sultanıdır, diğerleri de onun maiyetindeki görevlilerdir. Ay,vezir; Utarid, nişancı veya kâtip; Merih-Behrâm(Mars), Güneş'in başkumandanıdır; Müşterî(Jüpiter), Güneşin Kadısı; Zühâl-Keyvân(Satürn), Bekçi-Hazinedâr; Zühre de Güneşin Çalgıcısı ve çengidir;ayrıca Yıldızlar hakkında bkz. Mustafa Âli (Gelibolulu), *Künhü'l-Ahbâr*, Üniversite Kütüphanesi, T.Y, 5953; Erzurumî, *Marifetnâme*, (İstanbul:1330); Agâh Sırrı Levend, *Divân Edebiyatı Kelimeler ve Remzler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2015), 218.

*Felekde **Kehkeşân** eşer-i maḥabbet şāh-rāhıdır*

Döşendi pâyıne lü'lü' cevāhir māye-i kimyā

*İnābetde iken **necm-i Şevābit** ol gice nā-gāh*

Sezā-yı kuṭb-i çerḥ-i kıble oldu ma'rifet-ārā (72-78)

Divân'da yer alan müstakil beyitlerde de “nüḥ-eflāk”ı ifade eden bazı gezegenler bahse konu edilmişlerdir.¹⁷

Yine “nüḥ-eflāk” bazı beyitlerde ismen zikredilmiştir.¹⁸

Kâmî Divânı'nda dikkat çeken bir başka kozmik unsur da burçlardır.¹⁹ Güneşin Dünya çevresinde dönüşü esnasında 12 eşit dilimden geçtiğine inanılır ve bu dilimlere verilen adlar, o dilim içindeki takımyıldızlara göre konulmuştur.

İlm-i nücûm (yıldızlar ilmi) konusunda önemli bir yere sahip olan bu burçlardan, Hâmel, Esed, Kavs burçlarına “Burc-ı Âteşî” (Âteş); Cevzâ, Mîzân ve Delv'e “Burc-ı Bâdî” (Hava); Sevr, Sünbül ve Cedy'e “Burc-ı Hâkî” (Toprak); Seretân, Akrep ve Hût'a “Burc-ı Âbî” (Su) denilerek dört unsurun (Anâsır-ı Erbaa) burçlarla ilgisi de ortaya konulmuştur:

Sürürundan yemm-i sūra atıldı Hût-ı nüḥ-eflāk

Hamel cā eyledi burc-i Esed'de şāde bî-pervā

N'ola büryān olursa nesr-i tāir âteş-i 'aşka

Sipihriñ Cedy ile Sevr'i yolunda kurban oldu mā

O nüş-i 'akreb'e nüş-ı kudüm pā-yı zehirinden

Sürünce kalmadı semmî şifā-yāb oldu ser-tā- pā

Bulub mîzân-ı çerḥiñ istikāmet pür- 'adāletle

Terāzū'ya girüb vezne çekildi dehr ü mā-fihā

O büy-ı sünbül-i zülfü doḡundu sünbül'e nā-gāh

Açıldı sünbülîstān-ı behişt itdi hırām Tübā

Kemer-beste olub Cevzā O Şāh'a hıdmete geldi

*Görünce kavs-ı ebrusun didi **Ḳavseyni ev ednā***

Rüsüm-ı Pādişāhî oldu icrā ol selāmlıkda

Şu sepdî müşk-i şehāb ile Delv mānend-i sakḳā (79-85)

17 (K 1/37), (K 3/15), (Mr 6), (Mr 10), (Mr 12), (Mr 13), (Mr 20), (Mr 78), (G 3/1), (G 8/2), (G 14/1), (G 25/3), (G 25/11), (G 25/12), (G 42/1), (G 44/2), (G 72/2), (G 91/7), (G 97/1), (G 134/7), (G 141/2), (G 153/6), (T 2), (T 9), (T 38), (Th 5/3).

18 (Mr 20), (Mr 45), (Mr 58), (Mr 68), (Mr 79), (N 1/2), (N 1/5), (N 2/4), (N 7/1), (M 3/9), (G 9/1), (G 115/4).

19 Bu burçlar 12 tanedir: Hamel(Koç), Sevr(Boğa), Cevzâ(İkizler), Seretân,Nesr-i tāir(Yengeç), Esed(Aslan), Sünbüle (Başak), Mîzân(Terâzi), Akrep, Kavs(Yay), Cedy(Oğlak), Delv(Kova), Hût(Balık).

Bazı beyitlerde de isim olarak burçlar zikredilmişlerdir. Hazret-i Yûnus'un bir balık tarafından yutulması hikâyesine telmih edilen beyitte, o gece güneşin Balık burcuna girişi nedeniyle feleğin alt üst olduğu, neticede dışarıya kıymetli bir inci atarak rahatladığı ifade edilir:

*Dehân-ı burc-ı Hüt'a girdi ol şeb Yûnus-ı hürşîd
Felek mevc-âver oldu atdı Evc'e bir dür-i yektâ (3)*

Güneşin Kadısı, başka bir ifadeyle Şeyhü'l-İslâmı olan Müşteri(Jüpiter), Kova burcundan doldurduğu sularla feleğin uykulu ve mahmur gözlerine su serperek, bütün varlığı gaflet uykusundan uyandırmıştır:

*Şu Septi Müşteri burc-ı Delv'den çeşm-i eflâka
Girân-ı ħ'âbi-i gafletden uyandı hest ü nâ-peydâ (10)*

Şâir, Mirâc Hadisesi anlattıktan sonra 15 beyitlik bir Münâcâtı ve Hz. Muhammed'in müdahalesiyle ancak tek talebi olan Allah'ın yardımına nâil olabileceğini ifade etmiştir:

*Emân ey Hazret-i Mevlâ şerîkiñ yokdur âmennâ
Utandırma beni nâstîñ huzûrunda iki dünyâ*

*Emân şad el-emân ve'l-emân ey Hakîm-i muṭlak
Ki ancak beṣṣ ü aḫzânım saña ben eylerim şekvâ (112-113)*

*Deḫâletle Ḥabîb-i Ekrem'iñ bahtına düşdüm ben
Meded ey merḫamet-kâni ki senden ancak isti'fâ (125)*

Manzumenin 1'i Farsça, diğeri Arapça 2 mülemmâ beyit hâlinde son bulduğu görülmektedir:

*Nemî-dānem çî-mi-goyem Te'âlâllah to ḫüb dānî
Çî-mî-goftem çî-mî-kerdem bi-baḫşâ be-zihî mâ rā²⁰*

*Be-Ḥaḫk-ı şāhibü'l-Mi'râc İlāhî ihdînâ'l-minhâc
Ve şallî Aḫmedü'l-ibhâc bilâ 'addin velâ yuḫşâ²¹ (130)*

1.1. METİN

ESLEME'L-MİNĦAC İLÂ SELLEME EVŞAFİ'L-Mİ'RÂC
(Mİ'RÂCIYYE)
MEFÂ'ÎLÜN MEFÂ'ÎLÜN MEFÂ'ÎLÜN MEFÂ'ÎLÜN

20 "Ey Allah'ım ne söyleyeceğimi bilmiyorum. Sen her şeyin en iyisini bilirsin. Ne söyleyip yaptysam beni bağışla".

21 İlâhi! Mî'râc sahibi hakkına bizi doğru yola ulaştır. Sayısızca salâvâtı saadet bahşeden Ahmed'e (s.a.v.) getir."

Hoşâ ve'l-leyli²² şevk-efzâ ki şubhane'lezi esrâ²³

Berât-ı Kâdr-ı tuğrâ'vu nişânı müşg-sâ imlâ

Şeb-i da'vet şeh-i evreng-i gül-reng-i risâletsin

Küşâde perde-i atlas-ı ziyâfet-hâne-i Mevlâ

Dehân-ı burc-ı hûta girdi ol şeb Yûnus-ı hurşîd

Felek mevc-âver oldu atdı evce bir dür-i yektâ

Değil encüm saçıldı râhına pırlânta elmâslar

Aşıldı şeb-çerâğ âvîzeler tezyîn için zîrâ

Sürûr-i server-i sūr-ı 'azîm oldu feleklerde

Şihâbun Sâkıbun²⁴ rengîn fişek-endâz ider icrâ

Şafağ rû-yı 'arûs-ı âfitâbe aşdı al vâleh

Nağam -sâz-ı harîm-i bezm-i hacle Zühre-i zehrâ

Şafağ şanma sipihri âteş almış 'aşk u şevkînden

Düğündür gülgülü câme giyinmiş târem-i a'lâ

Yem-i şâm-ı sevâde düşdü çünki keştî-i hâver

Güneş dokunmasun çekdi çiçekle tente-i hâra

Hicâbından fitil aldı felek şem'-i şeb-ârâsı

Varub iklîm-i Sudân'a getürmüş ol kara sevdâ

Şu septi Müşterî burc-ı Delv'den çeşm-i eflâke

Girân-h'âbî-i gâfletden uyandı hest ü nâ-peydâ

Hoşâ zülf-i bütân Hıttâ-ı Çîn'i şikenc itdi

Siyeh gîsûların açdı o leylî nâzenîn sîmâ

22 Leyl/1-21: "1. (Ortalığı) bürüdüğü zaman geceye andolsun, 2. Açılıp aydınlandığı zaman gündüze andolsun, 3. Erkeği ve dişiye yaratana andolsun ki, 4. Şüphesiz sizin çabalarınız elbette çeşit çeşittir.5, 6, 7. Onun için kim (elinde bulunandan) verir, Allah'a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) tasdik ederse, biz onu en kolay olana kolayca iletiriz. 8, 9, 10. Fakat, kim cimrilik eder, kendini Allah'a muhtaç görmez ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) yalanlarsa biz de onu en zor olana kolayca iletiriz.11. Cehenneme yuvarlandığı zaman, malı ona fayda vermez.12. Şüphesiz bize düşen sadece doğru yolu göstermektir.13. Şüphesiz ahiret de dünya da bizimdir.14. Sizi alevler saçan ateşe karşı uyardım.15, 16. O ateşe, ancak yalanlayıp yüz çeviren en bedbaht kimse girer.17, 18. Temizlenmek için malını hayra veren en muttekî (Allah'a karşı gelmekten en çok sakınan) kimse o ateşten uzak tutulacaktır.19, 20. O, hiç kimseye karşılık bekleyerek iyilik yapmaz.(yaptığı iyiliği) Ancak yüce Rabbi'nin rızasını istediği için (yapar). 21. Elbette kendisi de hoşnut olacaktır".

23 İsrâ/1: "Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulu Muhammed'i bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şânı ne büyüktür. Hiç şüphesiz O hakkıyla işiten ve hakkıyla görendir"

24 Saffat/10: "Ancak onlardan söz kapan olur. Onu da delip geçen bir alev izler (yok eder)".

O şeb ebrû-yi sîmîn-i hilâle çekdi bir vesme
Til oldu inceden ince semâda gurre-i garrâ

Ne şeb kim bir mübârek dâr-ı 'izzet Hâk tebârekdir
Küşâd oldu sürûrundan hezârân encüm-i Zehrâ

Ne şeb kim rahmet-i ihsâna müstağrak bütün 'âlem
O şebde âteş-i kahırî Hudâvend eyledi itfâ

Ne şeb kim gıpta-ı h'ârıdır leyâlî vü hezâr eyyâm
Berât u leyle-i Kıadr'in idübdür kadrini i'lâ

Çekildi müznibîne h'ân-ı gufrân-ı kerem-kânî
Atıldı hâle-i peşkîr-i rahmet 'âleme ser-pâ

Değil zulmet nümüne Kıays-ı 'aşka Leylî-i zülfüñ
Tecellî-i nûr-i sevdâ buldu Tûr târem-i beyzâ

Harîm-i vuşlata h'âce-serâdır leyl-i 'anber-gün
Fenâ-yı lâ-mekâna mahrem-i İsrâ'dır haqqâ

O şeb da'vet olundu ni'met-i esrâr-ı Mevlâ'ya
Önünce 'anberîn-sârâ ki yakdı micmer-i cevzâ

Nüh eflâk aldı ol şebde şafâ nûr-i Muhammed'den
Çerâğ-ı mihr ü mâhı neylesün o leyle-i zulmâ

Ki sönmez âteş-i 'aşka düşüb şevk-i meserretle
Felek esmâsını yakmış semâ' eyler çü Mevlânâ

Şehen-şâh-ı kerem-fermâ rumûz-âmuz-ı **mâ-evhâ**²⁵
Habîb-i Hâzret-i Mevlâ Şefî'-i rûz-i vâveylâ

Risâlet efseri sultân nübüvvet rehberi burhân
Resûl-i hâtem-i devrân şeh-i iklîm-i istiğna

Muhammed Ahmed ü Maḥmūd güzîde t̄ali' ü mes'ūd
Vücûda geldi her mevcûd seniñle şâhid-i ra'nâ

25 Necm/10: "Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti".

'Ulûvv-i eslemü'l-minhâc Resûl-i şâhibü'l-Mi'râc
Sa'adetle giyindi tâc feraḥ-baḥş-ı iki dünyâ

Oḡunur ismi ismu'llah ile birlikde çün her gâh
Serây-ı vaḡdete âgâh odur bir Ḥ'âce-i dânâ

Ḥuṡûṡ-ı rü'yeti **innâ fetehnâ**²⁶ luṡf-i Rabbânî
Livâ-yı nusreti **innâ kefeynâke**²⁷ ve **bareknâ**²⁸

Şehen-şâh-ı serîr **lî-ma'allâh**²⁹ mazhar-ı **levlâk**³⁰
Odur **huluḡin 'azîm**³¹ ile mükerrerem ma'nâ-yı aḡfâ

Nedîm-i bezm-i ḡasın iden **minnî**³² sırrına vâḡıf
Kılîd-i maḡzen-i 'ilm-i ledün destindedir zîrâ

Ḳad-ı bâlâsı bir serv-i leb-i cüy-ı **müddessirdir**³³
Muḡavves şekl-i ebrûsu yazar **ḡavseyni ev ednâ**³⁴

O şekl-i beyzâvî mühr-i nübüvvet ḡüccet-i ḡâṡı'
Ki itdi ḡâdı-ı ḡikmet risâlet ḡaṡmini imzâ

Nübüvvet mührü ketfinde **ḡitâm-ı misk**³⁵-i ezferdir
O bir burḡân-ı ḡâṡı'dır Ḥudâvend eyledi inhâ

Ser-tâc-ı mefâḡir sûre-i **ḡa mîm ayn sîn ḡaf**³⁶
Müzemmil³⁷ şâhid-i ḡil'at 'alemdir sûre-i **Tâḡâ**³⁸

26 Fetih/1: "Şüphesiz sana apaçık bir fetih verdik".

27 Hicr/95-96: "Şüphesiz biz, Allah ile birlikte başkaca ilah edinenlere karşı senin için yeteriz. İlerde bilecekler".

28 Sebe/18: "Hayırlı, mübarek ve bereketli kıldık".

29 Neml/62: "Yoksa, darda kalana, kendisine yakardığı zaman karşılık veren, başındaki sıkıntıyı gideren ve sizi yeryüzünün sahipleri yapan mı? Allah'ın yanında başka bir tanrı mı? Pek kıt düşünüyorsunuz".

30 Kutsi Hadis: "levlâke levlâke lema halaktü'l-eflâk" (Sen olmasaydın, Sen olmasaydın yeri göğü yaratmazdım)

31 Kalem/4: "Şüphesiz Sen büyük bir ahlak üzeresin".

32 Taha/39: "Kendimden sevgi verdim".

33 Müddesir/1-5: "Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve uyar, sadece Rabb'inin büyüklüğünü dile getir, elbiseni tertemiz tut, her türlü pislikten uzak dur".

34 Necm/9: "İki yay kadar kaldı araları, yahut daha da yakın".

35 Mutaffifin/26: "O'nun mührü (sonu) misktir".

36 Duhan/1-2-3: "Apaçık olan Kitab'a andolsun ki, biz onu mübarek bir gecede indirdik. Şüphesiz biz insanları uyarmaktayız". İslâm bilginlerinin çoğunluğuna göre, âyette sözü edilen mübarek gece Kadir Gecesi'dir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in indirilmeye başladığı gecenin Kadir Gecesi olduğu Bakara Sûresi'nin 185. âyetinde işaret yoluyla ve Kadir Sûresi'nin 1. âyetinde açıkça belirtilmiştir.

37 Müzemmil/1-20: Mekke'de nâzil olmuştur; 10, 11 ve 20. âyetlerinin Medine'de nâzil olduğu rivayet edilmiştir. 20 (yirmi) âyettir. Sûre, adını, ilk âyetindeki "el-müzemmil" kelimesinden almıştır. "Müzemmil" örtünüp bürünen demektir.

38 Taha/1-135: Mekke'de inmiştir. Allah'ın peygamberler aracılığıyla insanlara gösterdiği doğru yolun temel gerçeklerine işaret edilmektedir.

N'ola na 'l-ı şerîfi efser olsa cümle şâhâna
O'dur çün maşrık-i nûr-i hidâyet merhamet-pîrâ

Fezâ-yı lâ-mekânın şeh-süvâridir haqîkîde
Ki ancak zâtına mahşûş u mutlak vahdet-i pehnâ

Züleyhâyı idenler serzeniş görseydi hüsnüñ ger
Koyub engüştleri üzre keserdi bağrını kat 'â

Egerçi sük-i Yûsuf'da âhâlî-i Mısır âgâh
Öleydi 'aşk-ı hüsnüñden dehen açmaz idi aşlâ

Şehen-şâh-ı risâlet olduğuna iki şâhiddir
Dü-nîm oldu meh-i kûrşa idüub engüştini îmâ

Açardı ebr-i hikmet çetr-i kudret fark-ı a'lâda
Güneş doğunmasun zerre Habîb-i Ekrem'e zîrâ

Der-i gâra 'anākîb perde nesc itdi o sâ'atde
Kebûter lâne-zed koydu lây-ı beyza-ı beyzâ
Yeter ey hâme-i mu'ciz-beyânım 'acziñ izhâr it
Ne mümkün mu'cizât-ı Muştafâ'yı eylemek ihşâ

Enîs-i hacle-gâh-ı Ümmi Hânî ol şeb olmuşken
Gelüb ol tâir-i kuds-i hümmâ-pervâz-ı **mâ-evhâ**

Kılınca âsitânında o Şâh'ın bâl u per-güster
Şu 'üd-i ma'nevî kürsî kılındı Cebrâ'il ammâ

İdüub tebcîl ile tersîg-i selâm Hazret'i teblîg
Ziyâfet-hâne-i kûrba buyur eyler didi Mevlâ

Çıkub cismânî seyr eyle ser-â-ser nüih sipihrânı
Aşl-ı vaşla iriş seyren-gehiñdir 'âlem-i bâlâ

Ezel ârem-gehiñ atlasla kürsî 'âlem-i esrâr
Felekler âferîde olmadan ey H'âce-i dâñâ

Melâik muntazır hâk-ı kudümüñ tütütyâ itsün
Kamûsu intizârîñla remed-çeşm oldular hattâ

Gürûh-i enbiyâ vu asfiyâ şaf-beste-i hıdmet
Ser â ser cümle ervâh-ı muqaddesler durur ber-pâ

Getürmişdi Emîn-i vahy-i Hâk iştabl-ı cennetden
Burâk-ı çeşm-bîn irâk müzeyyen hûb-i müsteşnâ

Bir Edhem kim sipihr-çem mu'aţtar nâfe-i çîni
Ru'âfe düşdü gül-büyün alınca gönce-i ra'nâ

Muħaccel ğurre-pîşânı şabâhu'l-hayr-ı insânî
Sevâd-ı şâm-ı zülfünden hicâb eyler gören Leylâ
Şabâ izi tozuna çün irişmez tîz-revlikde
O na'l-ı âfitâba zerre olmaz vüs'at-ı ğabrâ

O med'uvv-i tecelli-gâh Hâzret-i tav'-ı fermân-ber
Burâk-ı berķ-i rahş üzre süvâr oldu felek-ârâ

Ne devletdir olursa böyle olsun saltañat şevket
Rikâb-ı hizmetinde peyk-i Mevlâ oldı reh-fersâ

Rikâba başdığı ân şehstivâr-ı düldül-i 'izzet
Burâk yan virdi Cebrâil o yan-gîr oldu bî-pervâ

Didi böyle midir erkân-ı 'aşkıñ bu ne hâletdir
İtâ'atsız değil maķşad niyâzım var kerem-fermâ

Eğer bir benden a'lâ eşheb-i cennet görür ise
Süvâr olmaya va'd itsün benim ğayrım için kaķ'a

Girân-ı ğâfletden uyanıverdi nüh-eflâk
Teraķķub üzre yana yana kalmış künbed-i hağrâ

Siyeh zer-beft-i dîbâdan libâs-ı Ka'betu'llâh'ın
Döşendi maķdem-i şubh-ı şabâhat pâyine ser-pâ

Muqaddem haţvesi tavķ-ı beşerden hâşılı bîrûn
Zemîn-i Saħretu'llah'a ulaşdı bād-ı tîz-rev pâ

Emîn-i vahy-i Hâk nāmûs-ı ekber müjde-ı ğân oldu
Göründü Beyt-i Maķdis mażhar-ı esrâr-ı **bâreknâ**³⁹

39 İsrâ/1: "Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız

Muḳavves tāk-ı ebrûsu gürûh-ı Maḳdis'e mihrâb
Nübüvvet muḳtedâsıdır o Server şahîd-i Mevlâ

Gürûh-i enbiyâ ervâhı girdi sûret-i cisme
Anın teşrîfîne cümle ḳudüm itdiler âmennâ

İki rek'at şalât-ı nâfile ḳıldı o sâ'atde
Ḳamûya muḳtedâ oldu o Şâh-ı Yesrîb ü Baḥâ

Nice günden berü müştâḳı olmuşdu nezâretle
Harîm-i Ka'be-i Zât'ın tavâfa Mescîd-i Akşâ

Şerâdan te'şîr-i pâya tefâvüt fazlı zâhirdir
Fazîlet sırrını cümle muşaddaḳ ḳıldılar inha

Haḫîb-i minber-i **levlâk** imâm-ı bihter-i eflâk
İrişmez fazlına idrâk odur Şâh-ı kerem-fermâ

Semâ nüh pâye-i süllem olub ḳat ḳat meserretle
Mübârek Saḫretu'llah'dan 'urûc burûc idüb ifnâ

Hevâ'î-gîr hümmâ-yı ḳuds olub vuşlat diyârında
Bıraḳdı nefsinı ḳable'l-vüşül ol mazhâr-ı İsrâ

Ḳudümüyle şerâfet kesb idince Beyt-i Ma'mûr'uñ
O şebde ğıbtâ-ḫ'ârıdır zemin-i Ka'be-i 'ulyâ

Mübârek ḫâḳ-ı pâ-yı merḫamet-pîrâ-yı Sultân'a
Ḳamer ruḫ-süde olmuşdur eşer var görünür ḫâlâ

Berât-ı leyle-i Cum'â 'Uḫârid pîş-gâhında
İdüb bir 'arz-ı icmâlî irâdât ile ser-tâ-pâ
Alub Şems ü Ḳamer nûruñ âniñ ḫüsn-i cemâlinden
Terennümlerle istikbâl idince Zühre-i zehrâ

Alub şâhib-ḳıranlık miğferiñ fark-ı tefâḫürle
Silâşoru olub ol dem Dilâver Behrem-i behrâ

Çü sidre sāyesinde Müşterî menşûr-i ḳuzâtı
Alınca oldu seccâde-nişîn-i ḫikmete Mollâ

Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir".

Kudüm-i feyz ile şüste kılınca çeşm-i Keyvân 'ı
Nühüsetden rehâ oldu o yâver tali '-i a 'lâ

Felekde Kehkeşân eşer-i maḥabbet şah-râhıdır
Döşendi pâyine lü 'lü ' cevâhir mâye-i kimyâ

İnâbetde iken necm-i şevâbit ol gice nâ-gâh
Sezâ-yı kuṭb-i çerḥ-i kıble oldu ma 'rifet-ârâ

Sürürundan yemm-i sūra atıldı Hüt-ı nüh-eflâk
Hamel cā eyledi burc-i Esed 'de şâde bî-pervâ

N'ola büryân olursa nesr-i tâir âteş-i 'aşka
Sipihriñ Cedy ile Şevr 'i yolunda kurban oldu mâ

O nîş-i 'Akrebe nûş-i kudüm pā-yı zehirinden
Sürünce kalmadı semmî şifâ-yâb oldu ser-tâ- pā

Bulub mîzân-ı çerḥiñ istikâmet pür- 'adâletle
Terâzüye girüb vezne çekildi dehr ü mâ fîhâ

O büy-ı sünbül-i zülfü dokundu sünbüle nâ-gâh
Açıldı sünbülîstân-ı behişt itdi hürâm Tübâ
Kemer-beste olub Cevzâ o Şâh 'a hıdmete geldi
Görünce Kavş-ı ebrûsun didi **ķavseyni ev ednâ**⁴⁰

Rüsüm-ı pâdişâhî oldu icrâ ol selâmlıkda
Şu sepdi müşk-i şehâb ile Delv mânend-i sakķâ

Keşîde zîr-pā-yı kimyâ-baḥşâ-yı Sulţân 'a
Fezâ-yı Refref 'e zer-beft mu 'allâ aṭlasîn dîbâ

Şu 'üd-ı kürsî-i vaz '-ı hikem esrârını gördü
Münâsib geldi tefsîre o demde **süre-i Tâhâ**

Ķalemle Levḥ-i Maḥfûz 'u aña 'arz itdi İsrâfîl
Ķamû esrârını ezber okudu H'âce-i dānâ

40 Necm/9: "Peygamber'e olan mesafe iki yay kadar, yahut daha da az".

*O ser-bâz-ı hümmâ-evhâ girince Beyt-i Ma'mûr'a⁴¹
Teveccühden murâdı vitr idi itdi şalât icra*

*Melâik iktidâ itdi o dem şâf şâf meserretle
Felekler vâye-dâr-ı mazhar-ı eltâf-ı bareknâ*

*Maķâm-ı vâsıl-ı tayr-ı hümmâ oldu şerâfetle
O Sidre Müntehâ'dır menzil-i Cibrîl'e âmennâ⁴²*

*O dem tâb-âver-i hem-râh-ı hüdmetden girü kaldı
Ne var andan öte bilmez irelü varsa yañar yâ*

*Sebük-pâ tîz-rev-i eflâk-peymâ-yı Burâķ anda
Kesildi kuvvet ü ferden nihâyetdir aña ol câ
Çü açdı sînesin Sidre-nümüne râzî-i Refref
Giçüb anı da dehen-i gonce-i rûh-ı behîşt-âsâ⁴³*

*Olub nûr-i vişâl-i Hakk'a müstağraķ o sâ'atde
Hitâb-ı yâ Muhammed Kaf rumûzun eyledi isgâ*

*Ķalem-Edhem sipihr-çem düşür 'atf-ı 'anân eyle
At oynadı değil hâşıl o şahn-ı sâha-ı pehnâ*

*Taleb-kâr-ı i'ânet ol o hâlet vaşfına Hakk'dan
H'âs-ı enderûn-i hamse ne mümkün eylesün hulyâ*

*Ulaşdı cem'-i cem'in rütbe-i a'lâsına Hâzret
Aradan iltifât-ı şeş-me'ânî oldu nâ-peydâ*

*Meh-i esrâr-ı mâ zâğâ'l-başar seyr-i ma'allâha⁴⁴
Ulaşdı kâbe kavseyni ev ednâ'ya şeh-i vâlâ*

*Tecellî-i Hudâvend-i cihâna mazhariyyetle
Harîm-i vuşlata âgâh olub ol mâh-ı istiğnâ*

*O dem ki nâm-ı Ahmed'den irâde mîm-i mahv oldu
Bulub yek-rengî-i vahdet ehad kaldı vücûd ifnâ*

41 Nahl/68: ".....şöyle vahyetti".

42 Sidretü'l-Münteha: Hz. Peygamber'in, Mi'râc gecesi yanında İlâhî sırlara mazhar olduğu ağaç. Aynı zamanda Cebrâil'in makamı.

43 Metinde "Giçüb anı da dehen-i gonce-i rûh-ı behîşt-âsâ" şeklinde geçmektedir.

44 Necm/17: "Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı".

Ne ĩn ü ān ne var devrān o 'ālem başka 'ālemdir.
Heyülā-yı felek ma 'dūm ne ğabrā var ne ħod şahrā

Ne eflāk-ı anāşır keyfe mā-kān cümlesi nā-būd
Ne mebbe' var ne ħod meb 'ād fenā-fi 'llāhdır zīrā

Bilinmez bī-kem ü bī-keyf mücellā vahdet-i mir 'āt
Göründü 'ālem-i lāhūt-i muṭlaqdan ḥafī ma 'nā

Ḳadīm-i āşinā-yı lā-mekānıñ sırrına mahrem
Olunca oldu güm-kerde o Şāh-ı Yeşrib ü Baḥḥā

Şefā'at hem yem-i rahmet ḥurūş itdi 'ināyetle
Dü deryānın ṭelāṭum-ḥīz-i emvācı bir oldu yā

Zihī demdir Te 'āl-Allah o yek-rengī-i vahdet kim
Sıġışmaz 'akla bī-reng-i niyāz u nāz u istiġnā

O vahdet 'ālemin ancak bilür ma 'şūk ile 'āşık
O ḥālet kâle gelmez mahrem olmaz ḥāme-i Mollā

Mekārim-zīver-i dīhīm-i Mi 'rāc-ı Ḥudāvendī
Gelince fark u temyīze mümeyyiz oldu der-peydā

Alub evşāf-ı Mevlā'dan kemāl-ı ḥil 'atı döndü
Göründü ism-i a 'zamdan cemāl-ı ṭal 'at-ı Ṭübā

İdüb tekmīl-i Mi 'rāc'ın rücū' itdi o serv-ḳad
Ḥırām u nāz ile cism-i ḳafesde buldu kendin tā

Ḥaṭ-ı buṭlān çekildi defter-i 'işyāna ol şebde
Ne devletdir ne rif 'ātdır bize luṭf eylemiş Mevlā

Çıḳardı Siddīḳ-ı Ekber ezel mirḳat-ı taşdıḳa
O Mi 'rāc'ı Şehen-şāhī idince ānsızın işġā

Ḥoşā ol āyet-i lamhu'l-başar'da ma 'nī-i ahfā⁴⁵
İder āmed-şud-i esrār-ı Mi 'rāc'ı zihī ĩmā

45 Kamer/50: "Emrimiz ancak bir tek emirdir. Gözkırpması gibi".

Uzatma kâmeti ey dil bu esrâra nihâyet yok
'Akıllar eylemez idrâk kumaş-ı hatme örtmağā

Emân ey Hâzret-i Mevlâ şerîkiñ yokdur âmennâ
Utandırma beni nâsiñ huzûrunda iki dünyâ

Emân şad el-emân ve 'l-emân ey Hakîm-i muflak
Ki ancak beşş ü ahzânım saña ben eylerim şekva

Habîs-i nefis ile İblîs-i telbîs yolum almışlar
Şevâb-ı kâle vü rahtım iderler dâimâ yağmâ

Alub etrafımı hüssâd-ı bed-endîş ü düşmenler
Halâş it ellerinden dü cihânda eyleme rüsvâ

Esîr-i nefis-i emmâre olalı rü-siyâh oldum
Efendim benden a 'lemsin benim ahvâluma zîrâ

Mukırr u mu 'terif hep cürm ü 'işyânım huzûrunda
Meded ey pâdişâh-ı lem yezel 'afvıma çek tuğrâ

Cenâheynim cenâhımdan şikeste haste-dil kaldım
Devâ-yı mumiyyâ-yı mağfîret kıl ey kerem-bağşâ

Kamû akvâl u ahvâlım rızâya hep muhâlifdir
Saña lâyıķ 'ibâdet itmedim ben bilürem aşlâ

Sen ol Âmurzegâr-ı Kirdgâr-ı şems-i rahmetsin
Eger nisbet ola cürmüm yanında zerre olmaz yâ

Viķâyeye eyle bu 'abd-i kemîne mücrîmi yâ Rab
Zafer-yâb olmaya a 'dâd u 'âlem olmaya rüsva

İmândan gayrı destimde yârar aşlâ bizâ 'am yok
'İbâdât u meşübâta değışmem cürme bî-ihsâ⁴⁶

Vedi 'â eyledim imân u ikrârım himâyende
Hayatımda huşüşâ hâlet-i nez 'imde ey Mevlâ

46 Metinde: "İbâdât u meşübât değışmem cürme bî-ihsâ" şeklindedir.

*Dehâletle Habîb-i Ekrem 'iñ bahtına düşdüm ben
Meded ey merhamet-kâni ki senden ancak isti'fâ*

*Zebânım vasf-ı Mi'râc-ı Resûl'üñ eyledi tanzîm
Zebânîler elinde kıyma kıyma rûz-i va-veylâ*

*Bi-Hakk-ı ism-i a'zam hem Resûl-i meşhâr-ı 'âlem
Du'âmı müstecâb eyle emân redd eyleme aşlâ*

*Yeter küstahlık itdiñ ebsem ol Kâmî hiçâb eyle
Değil i'lâna hâcet yâ bilür keyfiyyetin Mevlâ⁴⁷*

*Nemî-dânem çi-mi-goyem Te'âlâllah to hûb dâni
Çi-mî-goftem çi-mî-kerdem bi-bahşâ be-zihî mâ-râ⁴⁸*

*Be-Hakk-ı şâhibü'l-Mi'râc İlâhî ihdinâ'l-minhâc
Ve şallî Ahmedü'l-ibhâc bilâ 'addin velâ yuhşâ⁴⁹*

SONUÇ

Bu çalışmada, telif etmiş olduğu manzum ve mensur eserlerle dinî ve tasavvufî edebiyât içinde mühim bir yer tutan, mutasavvıf ve şair olan Muhammed Şaban Kâmî'nin, Mirâciyye'si değerlendirilmiştir. Nitekim Hazreti Peygamberimiz'le ilgili edebî türlerden birisi olan ve şâirin divânı içerisinde yer alan Mirâciyye manzumesi birçok açıdan (tür, şekli hususiyet, dil ve üslubu) değerlendirilerek aynı zamanda transkribe edilmiş metni ortaya konulmuştur.

Dinî ve tasavvufî terminolojiyi iyi bilip kullandığına şahit olduğumuz şair, fikirlerini sade ve anlaşılır bir dille nazmetmiş olduğu divânından farklı olarak Mirâciyye manzumesinde bu özelliğinin dışına çıkarak genelde tasavvufî derinliği ve ayrıca Arap ve Fars dili ve edebiyâtına da hâkim oluşundan dolayı olsa gerek, bir hayli ikili ve üçlü terkiplere yer vermiştir.

Genel kabul olarak daha çok Mirâciyye ve Natlarla ilgili beyitlerde ortaya konulan kozmik unsurlar Kâmî'de yoğun bir şekilde ele alınmıştır.

Çalışmamıza konu olan manzumeden başka, divânın muhtelif şiirlerinde de Mirâc ve ilgili mefhumları sıklıkla kullanan şair, aynı zamanda bir mutasavvıf olmasının gereği olarak Muhammedî Nur'a da yer vermiştir. Bütün kâinatın bu nurdan halk edilmesi olayı hadislerle temellendirilerek ortaya konulmuştur.

Âyet ve hadisler yer yer iktibas, bazan da telmih yoluyla beyitleri süslemiştir. Bunları yaparken hiç zorlanmadığına şahit olduğumuz şair, bununla birlikte sanatkârâne ve estetik bir üslupla kalem oynatmıştır.

Kaside tarzında ve 130 beyit tutarındaki manzume klasik divân sahibi mutasavvıfların birçoğunda olduğu gibi konunun asıl temalarından olan bazı mucizelere de yer vermiştir.

47 Metinde: “ Değil i'lâna hâcet yâ bilür keyftin Mevlâ” şeklindedir.

48 “Ey Allah'ım ne söyleyeceğimi bilmiyorum. Sen her şeyin en iyisini bilirsin. Ne söyleyip yaptıysam beni bağışla”.

49 İlâhî! Mi'râc sahibi hakkına bizi doğru yola ulaştır. Sayısızca salâvâtı saadet bahşeden Ahmed'e (s.a.v.) getir.”

KAYNAKÇA

- Aclünî, İsmail İbn. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*, Mısır: 1351.
- Ağakay, M. Ali, *Türkçe'de Mecazlar Sözlüğü*, Ankara:1949.
- Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmaniye*, İstanbul: 1310.
- Ahmed Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmani*, İstanbul: 1306.
- Akalın, L. Sami, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: 1966.
- Akar, Metin, *Türk Edebiyatında Manzum Mirâc-nâmeler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Akay, Hasan, *İslâmî Terimler Sözlüğü*, Ankara: İşaret Yayınları,1995.
- Akbulut, İlhan, *Diyarbakır*, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1998.
- Ali Emiri, *Diyarbakırlı Bazı Zevatin Terceme-i Halleri*, Millet Ktp., Ali Emiri, Manzum Bl, Nu:750.
- Ali Emiri, *Esâmi-i Şu'arâ-yı Âmid*, Millet Ktp., Ali Emiri, Manzum Bl, Nu: 781/1.
- Ali Emiri, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*, c.1, Dersaadet: Matbaa-ı Âmidî, 1328.
- Arat, R. Rahmeti, *Eski Türk Şiiri*, Ankara: 1965.
- Bağdatlı İsmail Paşa, *Esmâ'u'l-Müellifin*,(Hızl. Mahmud Kemal İnal-Avni Aktunç), İstanbul: Maarif Basımevi, 1951-55.
- Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c.1-2, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.
- Beysanoğlu, Şevket, *Anıtlar ve Kitabeleriyle Diyarbakır Tarihi*, c.1-3, Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları,1998.
- Beysanoğlu, Şevket, *Diyarbakırlı Fikir Ve Sanat Adamları*, c.1-3, Ankara: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, 1957-60.
- Beysanoğlu, Şevket, *Kültürümüzde Diyarbakır*, Ankara: Ziya Gökalp Yayınları, 1992.
- Bilkan, Ali Fuat, "Nâbi'nin "Mi'râc-nâme'si", İstanbul: Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, (2008), 1-8.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c.1-3, İstanbul: 1333.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Rehber Yayınları, 1977.
- Devlilioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Ak Yayınları, 1993.
- Dilçin, Cem, *Örneklemlerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997.
- Ergün, Saadettin Nüzhet, *Türk Şâirleri*, c.1-3, İstanbul: 1946.
- Esir, Hasan Ali, "Anadolu Sahası Mesnevilerinde Miraç Mevzuu", Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı, 39 (2009), 683-708.
- Gülüm, Emrah, "Türk Edebiyatı"nda Mirâcnâmeler Üzerine Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bibliyografya Denemesi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7/35 (2014), 105-111.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul: 1969-1971.
- Kanar, Mehmet, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: 1993.
- Kara, Mustafa, "Mîrâc, Mîrâciye ve Bursalı Safiye Hâtun'un Vakfiyesi", Bursa: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7/7 (1998), 30-36.
- Kur'ân-ı Kerim ve Anlamı, Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kurnaz, Cemal, *Münâcât Antolojisi*, Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1992.
- Levend, Agah Sırrı, *Divân Edebiyatı, (Kelimeler, Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar)*, İstanbul: 1980.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani(Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniye)* c.3, İstanbul: Matbaa-ı Âmire. 1311.
- Mermutlu, M.Sait, *Osmanlı Döneminde Diyarbakır'da Kâdirilik ve Rifâilik, Nebiler Sahabiler Kenti Sempozyumu*, Diyarbakır: 13 Nisan 2010.
- Mermutlu, M.Sait, *Muhammed Şaban Kâmi-i Amidi'nin Eserleri, Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, (Kasım 2011)
- Mermutlu, M.Sait, *19. Asırda Bir Bilgin, Mutasavvıf ve Divân Şairi Muhammed Şaban Kamî-i Amidi*, Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu, Diyarbakır: 02-06 Kasım 2016.
- Mermutlu, M.Sait, *Millet Kütüphanesi'nde Müellif Hattıyla ve Ali Emiri Efendi İstinsahıyla Mevcut Diyarbakırlı Şairlere Ait Divânlar*, Journal Of Turkish Studies Volume (December 2016), 46.

- Muhammed Şaban Kâmî, *Der-Beyân-ı Mi'râc-ı Hazret-i Muhammed*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Tahirağa, 522/3-7; Kadı Burhaneddin, 146/1-4, 1279.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Divân*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa, 522/3-7; Kadızâde Burhaneddin, 146/1-4, 1280.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Hâdikâ-yı Ma'nevîyye*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Tahirağa, 522/3-7; Kadı Burhaneddin, 146/1-4, 1280.
- Muhammed Şaban Kâmî, *İbtidâ-yı Gazeliyyât*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi Tahirağa, 522/3-7; Kadı Burhaneddin, 146/1-4, 1280.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Kâside-i Kâmisîyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli 584, 1276.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Kâside-i Kâmisîyye*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Kadızade Burhaneddin, 146/2; Millet Kütüphanesi, Ali Emiri 2882, 1279-80; Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, 28307.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Medhiye-i Hasan ve Hüseyin*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 42664, 1279.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Mevlid-i Nebî*, Diyarbakır İhtisas Kütüphanesi, Yazmalar, 4378/A, 1298.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Mevlid*, Ankara Milli Kütüphane, Yz., A/5748, 1279.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Mevlid-i Şerif*, İstanbul: 1279.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Redd-i Protestan*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 4517/1, Trz.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Risâletü'l-Asâkiri'l-Mansuriyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 4517/2, Trz.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Risâle-i Halli'l-Müşkilât*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, 4517/3, 1252.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Risâle-i Mevlid-i Şerif-i İrfâniyye*, İstanbul: 1279-80.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Risâle-i Tehniyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 4517/5, Trz.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Risâle-i Tıbbiye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 4517/6, 1275.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Usûlü Tehâni Bi Tefviki'r-Rabbânî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 4517/4, 1258.
- Muslihuddin Vahyî, *Miracü'l-Beyân*, (Mi'racın Tasavvufi Boyutları), Haz. Mustafa Tatçı, Cemal Kurnaz, Ankara: Bizim Büro Basın Yayınları, 2000.
- Onay, A. Talat, *Eski Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.
- Tanyıldız, Ahmet, "Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki 1211 Numaralı Na'î ve Mi'râciyye Mecmûası", Turkish Studies, Ankara, 8/1, (2013), 525-547.
- Uzun, Mustafa, "Mi'râciyye", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi: 3/132, Ankara, TDV yayınları, 2005.
- Yavuz, Salih Sabri, "Mi'râc", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 30/134, Ankara, TDV yayınları, 2005.
- Yılmazçelik, İbrahim, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Diyarbakır*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.

EXTENDED ABSTRACT

Diyarbakır, which is one of the important centers that train many mystics, art and intellectuals; It is a city where Muhammad Saban Kami was born and lived with his Sufi identity as well as his Sufi identity with his many students he has trained, as well as the region where he is located, with his other works he has written with his Divan in the life line extending from his intellectual to mystical, from his music to calligraphy. Muhammad Saban Kami was born in Diyarbakır on 15 Saban 1220/1880 and died in the same city in 1301/1884 and became the owner of a well-deserved reputation with his multifaceted personality (Sufi, historian, engaged in music and poet who was Divan).

Ali Emiri refers to Him as “a person who is qualified with knowledge, wisdom and wisdom and who is rare in generosity and confession”, while Mehmed Tahir from Bursa uses the expression “a person who knows various sciences and sciences from the most virtuous scholars” in his “Ottoman Authors”.

From Saban Kami, who we also learned from Emiri that he signed some poems under the pseudonym “Refik”, Sevket Beysanoğlu said, “First of all, he was a famous scientist. Many intellectuals and art professionals who grew up in Diyarbakır received their first sacrifices from him. The person who is familiar with Arabic and Persian language and literature has verse works in both languages.” Saban Kami, who was familiar with various sciences, also had a tendency towards calligraphy and music.

Mirajiyya *Eslemel-Minhac İla Selleme Evsafil-Mirac* in the Divan of Muhammed Saban Kami was written in the form of kaside in the amount of 130 Couplets in total and in the form of kaside, and the aruz is in the prosody of Mefa'ilun Mefa'ilun Mefa'ilun.

Kami, who did not refrain from using Arabic and Persian words, phrases and compositions frequently, has a style that can be considered waxing. In addition to the general information on the subject of Mirajiyya, some of the mirajles of the Prophet Muhammad in particular were conveyed with an artistic presentation.

The Mirajiyyahs, which are generally developed by taking inspiration from the suras of Najm, Qamar and Isra'a, constitute a wide range in the Kami as both citation and reminder verses and suras.

Citation verses and surah: Layl (verse 1), Isra (verse 1), Hijr (verse 95-96), Najm (verse 9-10-14), Shura (verse 1-2), Naml (verse 17), Qamar (verse 50), Muddisir (verse 1), Musemmil (verse 1), Shura (verse 1), Taħa, Buruj (verse 21-22) and reminder verses: Saffat (verses 142-145), Yusuf (verse 31), Najm (verse 17) they are sorted.

In addition, in some of his poems in the Divan, we witness that the incident of Isra and Miraj is described or pronounced.

Mirajiyya, which was written in the Divan, was examined and transcribed at the same time and took its place in our study.